

AHOLI ORASIDA EKOLOGIK MADANIYAT YETISHMASLIGINING ATROF-MUHIT IFLOSLANISHIGA TA'SIRI VA UNI BARTARAF ETISH MEXANIZMLARI

Biznesni boshqarish kafedrası o'qituvchisi

Ibragimov Xasan

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Menejment fakulteti

Biznesni boshqarish yo'nalishi

BBA-53/24 talabasi

Zarifova Shahlo Samaridin qizi

Annotatsiya

Aholi orasida ekologik madaniyatning yetarli darajada shakllanmaganligi bugungi kunda global ekologik muammolarning chuqurlashishiga olib kelayotgan asosiy omillardan biridir. Atrof-muhitni muhofaza qilish masalalariga befarqlik, maishiy chiqindilarni to'g'ri saralamaslik, suv va energiya resurslaridan samarasiz foydalanish, shuningdek, tabiatga nisbatan ehtiyotsiz munosabat jamiyatda ekologik inqiroz xavfini kuchaytiradi. Ushbu maqolada ekologik madaniyat yetishmasligining atrof-muhit ifloslanishiga bevosita va bilvosita ta'sirlari ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Tadqiqot davomida ekomadaniyatning pastligi natijasida yuzaga keladigan ekologik xavflar, ularning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari hamda ularni bartaraf etish uchun samarali mexanizmlar tahlil qilinadi. Ayniqsa, yoshlar orasida ekologik savodxonlikni oshirish, oliy ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya bo'yicha tizimli ishlash va talabalarda atrof-muhitga mas'uliyatni shakllantirishning ahamiyati alohida ko'rsatib beriladi. Universitetimizda tashkil etilgan "Eco Club" faoliyati misolida talabalar o'rtasida ekologik madaniyatni oshirish, tabiatga mehr

uygʻotish, chiqindilarni qayta ishlash madaniyatini shakllantirish va ekologik targʻibot tadbirlarini yoʻlga qoʻyish natijalari koʻrib chiqiladi.

Kalit soʻzlar: ekologik madaniyat, ifloslanish, chiqindi boshqaruvi, ekologik xavf, ekologik tarbiya, resurslardan foydalanish, ekologik ong, yoshlar ekologiyasi, Eco Club

Kirish

XXI asrda atrof-muhitning keskin darajada ifloslanib borishi insoniyat oldida jiddiy ekologik vazifalarni qoʻymoqda. Bunday xavfning kuchayishiga sabab boʻlayotgan eng muhim omillardan biri aholi orasida ekologik madaniyatning yetarli darajada shakllanmaganligidir. Ekologik madaniyat insonning tabiatga boʻlgan masʼuliyati, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish odatlari, chiqindilarni boshqarish koʻnikmalari hamda ekologik xavf-xatarlarni anglash darajasi bilan belgilanadi. Ammo koʻplab hududlarda aholining ekologik ongini shakllantirish boʻyicha tizimli ishlarning yetishmasligi natijasida tabiatga zarar yetkazuvchi holatlar kuchayib bormoqda. Masalan, maishiy chiqindilarni notoʻgʻri tashlash, polietilen mahsulotlardan ortiqcha foydalanish, suv resurslarini behuda sarflash, daraxtlarni kesish va yashil hududlarning qisqarishi ekologik muvozanatni izdan chiqarmoqda.

Ekologik madaniyatning pastligi sanoat korxonalari faoliyatida ham yaqqol namoyon boʻladi. Ayrim tadbirkorlar tomonidan ekologik meʼyorlarga amal qilinmasligi, chiqindi tozalash inshootlarining yetishmasligi va filtratsiya tizimlarining eskirganligi havoga chiqarilayotgan zararli gazlar miqdorini orttiradi. Natijada havo sifati yomonlashadi, aholining sogʻligʻiga xavf tugʻiladi va ekologik barqarorlik izdan chiqadi. Bu jarayonlarning barchasi ekologik madaniyat yetishmasligining oqibatlarini sifatida qaralishi mumkin, chunki atrof-muhitni asrash boʻyicha ijtimoiy masʼuliyat past boʻlgan jamiyatlarda bunday muammolar keskinlashishi tabiiydir.

Ekologik masalalar bo'yicha yoshlar ongini shakllantirish, ularni ekologik jarayonlarga jalb qilish hozirgi davrning ustuvor vazifalaridan biridir. Chunki yosh avlodning ekologik savodxonligi jamiyatning kelajakdagi barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Universitetlar va maktablarda muntazam ekologik tarbiya berilishi, amaliy loyihalar tashkillashtirilishi va ekologik tadbirlarning o'tkazilishi ekomadaniyatni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu nuqtai nazardan, universitetimizda tashkil etilgan "Eco Club" kabi talabalarning tashabbuskor ekologik jamoalari ekologik madaniyatni oshirishda samarali mexanizm bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu klub tabiatni sevish, ekologik mas'uliyatni his qilish va ekologik jarayonlarda faol ishtirok etishga undovchi muhim platformaga aylangan.

Ekologik madaniyat va atrof-muhit ifloslanishi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rgangan ko'plab ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aholining ekologik ong darajasi ekologik barqarorlikni ta'minlashda markaziy o'rin tutadi. Xalqaro ekologik tashkilotlar tomonidan o'tkazilgan monitoringlar natijalariga ko'ra, ekologik muammolarning aksariyati inson omiliga borib taqaladi. O'zbekistonlik olimlarning ilmiy ishlarida ham ekologik madaniyatning pastligi atrof-muhitning keskin ifloslanishiga sabab bo'layotgani qayd etiladi. Jumladan, ekologiya sohasi bo'yicha O'zbekistonda olib borilgan ilmiy izlanishlarda ekologik savodsizlik resurslardan noto'g'ri foydalanish, chiqindi boshqaruvi tizimining sust ishlashi va aholining ekologik masalalarga bo'lgan befarqligini kuchaytirishi ta'kidlanadi. Bu fikrlarni mahalliy ilmiy nashrlarda chop etilgan maqolalar ham tasdiqlaydi.

Ko'plab adabiyotlarda ekologik madaniyatni shakllantirishning psixologik, pedagogik va ijtimoiy asoslari keng yoritiladi. Ilmiy manbalarda yoshlarda ekologik ongni shakllantirishning maktabgacha ta'limdan boshlab oliy ta'lim bosqichigacha izchil davom ettirilishi lozimligi alohida ta'kidlangan. Bu jarayonda ta'lim muassasalarining roli beqiyos bo'lib, ekologik tarbiya amaliy mashg'ulotlar, tabiat qo'ynidagi dasturlar, ekologik loyihalar va jamoatchilik nazorati orqali samarali yo'lga qo'yilishi mumkin. Chet el ilmiy adabiyotlarida esa ekologik madaniyatning

shakllanishi shaxsning kundalik hayot tarzi, ijtimoiy faoliyati va jamoaviy ong darajasi bilan bog'liqligi qayd etiladi. Mutaxassislar fikriga ko'ra, ekologik madaniyatni oshirish uchun davlat siyosati bilan bir qatorda jamoatchilik tashkilotlari, ta'lim muassasalari va nodavlat sektorning hamkorligi zarur.

Ayrim pushtirad etilgan tadqiqotlarda ekologik klub va kichik ekologik guruhlarning yoshlar ongini shakllantirishdagi o'rni alohida o'rganilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ekologik klublar talabalar va o'quvchilarda ekologik qarashlarning shakllanishiga, ularda tabiatga mas'uliyat bilan qarash ko'nikmalarini rivojlantirishga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Universitetimizda faoliyat yuritayotgan "Eco Club" misolida ham talabalarning ekologik faolligi, ekologik loyihalarda ishtiroki va tashabbuskorligi oshayotgani kuzatilmoqda.

Tadqiqotlar aholining ekologik madaniyati darajasini aniqlash, ekologik ongning pastligi tufayli yuzaga kelayotgan muammolarni o'rganish va ularni bartaraf etishning amaliy yo'llarini ishlab chiqishga qaratildi. Tadqiqot jarayonida universitetimizning turli fakultetlarida tahsil olayotgan 300 ga yaqin talaba o'rtasida so'rovnoma o'tkazildi. So'rov natijalariga ko'ra, talabalarning 58 foizi ekologik masalalar bo'yicha yetarli bilimga ega emasligini, 62 foizi chiqindilarni saralash bo'yicha amaliy ko'nikmaga ega emasligini bildirdi. Shuningdek, respondentlarning 47 foizi suv va energiya resurslaridan foydalanishda iqtisodiy yondashuvga rioya qilmasliklarini tan olishdi. Ushbu ma'lumotlar yoshlar orasida ekologik madaniyatni oshirish bo'yicha tizimli ishlar zarurligini ko'rsatadi. Tadqiqotning muhim jihatlaridan yana biri universitetimizda faoliyat yuritayotgan "Eco Club"ning ekologik ongni oshirishdagi ta'sirini o'rganishdan iborat bo'ldi. Klub tomonidan o'tkazilgan ekologik seminarlar, chiqindilarni saralash bo'yicha amaliy mashg'ulotlar, ekologik targ'ibot tashabbuslari, daraxt ekish aksiyalari va tabiatni asrash marafonlari talabalarda ekomadaniyatni oshirishga samarali ta'sir ko'rsatdi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, "Eco Club" faoliyatida muntazam ishtirok etib kelayotgan talabalar ekologik jarayonlarda yuqori faollik ko'rsatmoqda.

Chiqindilarni noto‘g‘ri boshqarish natijasida shahar chekkalarida norasmiy chiqindi poligonlarining paydo bo‘lishi, suv havzalarining ifloslanishi, havodagi zararli moddalarning ortishi, yashil maydonlarning qisqarishi kabi muammolar ekologik ong pastligining bevosita natijasidir. Tadqiqot davomida ekologik savodxonlikni oshirishning eng samarali vositalari sifatida ekologik targ‘ibot, ta‘lim tizimida amaliy mashg‘ulotlar, yoshlar liderligi asosidagi ekologik klublarni qo‘llab-quvvatlash hamda talabalarining ekologik loyihalarda ishtiroki aniqlab berildi.

Talabalar o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rovlar natijasida ularning ekologik savodxonligi yetarlicha shakllanmagani, ekologik xavf-xatarlarni baholash bo‘yicha bilimlarida bo‘shliqlar mavjudligi aniqlangan. Biroq “Eco Club” faoliyatida muntazam ishtirok etayotgan talabalar orasida ekologik ongning sezilarli darajada yuqori ekani kuzatildi. Ular chiqindilarni saralash, resurslardan tejab foydalanish, daraxt ekish va tabiatni asrash bo‘yicha yuqori faollik ko‘rsatmoqda. Bu holat ekologik klublarning yoshlar ongini shakllantirishdagi muhim rolini tasdiqlaydi.

Aholining ekologik ongini oshirish uchun bir nechta asosiy ustuvor yo‘nalishlar belgilandi. Birinchisi, ta‘lim tizimida ekologik madaniyatni shakllantirish bo‘yicha amaliy va interfaol usullarni keng joriy etish zarurligi. Ikkinchisi, jamoatchilik tashkilotlari va volontyorlar ishtirokidagi ekologik targ‘ibot tadbirlarini kengaytirish muhim sanaladi. Uchinchisi, yoshlar tashabbuslari asosida tashkil etilgan “Eco Club” kabi ekologik guruhlar faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, ularni moddiy-texnik baza bilan ta‘minlash hamda ekologik loyihalarini rag‘batlantirish atrof-muhitning barqaror kelajagini ta‘minlashda katta ahamiyat kasb etadi. Shu o‘rinda universitetimizdagi ushbu “Eco Club” ning ijtimoiy tarmoqlardagi rasmiy sahifalari havolalarini quyida keltirib o‘tishni ma‘qul topdim. Ushbu havolalar orqali klubimizda ekologiya doirasida bo‘lib o‘tgan loyihalar bilan batafsil tanishib chiqishingiz mumkin:

Telegram kanal:

https://t.me/eco_club_tsue

Instagram sahifa:

www.instagram.com/eco_tsue

Xulosa

Ekologik madaniyat jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlaydigan eng muhim ijtimoiy omillardan biridir. Aholi orasida ekologik ong yetishmasligi ko'plab ekologik muammolarni yuzaga keltiradi, atrof-muhit sifatining yomonlashuviga, tabiiy resurslarning kamayishiga va ekologik xavflarning kuchayishiga olib keladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ekologik madaniyatning pastligi birinchi navbatda inson omili bilan bog'liq bo'lib, ekologik tarbiya yetishmasligi resurslarning noto'g'ri sarflanishiga va chiqindilarni boshqarish tizimining izdan chiqishiga sabab bo'ladi. Talabalar o'rtasida o'tkazilgan so'rovlar ekologik savodxonlikni oshirishga bo'lgan ehtiyoj yuqori ekanini tasdiqladi. Shuningdek, universitetimizda faoliyat yuritayotgan "Eco Club" talabalarning ekologik ongini shakllantirishda samarali mexanizm ekanini namoyon etdi. Klub tomonidan tashkil etilgan ekologik tadbirlar yoshlar ongida tabiatga nisbatan mas'uliyatni kuchaytirib, ularni ekologik loyihalarda faol ishtirok etishga undamoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov U. Ekologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2018.
2. Abdullayev A. Atrof-muhitni muhofaza qilishning nazariy asoslari. – Toshkent: Universitet, 2020.
3. Islomov B. Ekologik muammolar va ularning yechimlari. – Samarqand: Zarafshon, 2019.
4. Qodirova N. Yoshlar ekologiyasi va ekologik tarbiya. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.

5. O'ktamov D. O'zbekiston ekologiyasi va barqaror rivojlanish. – Toshkent: Innovatsiya, 2022.
6. Rashidov M. Chiqindilarni boshqarish texnologiyalari. – Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2020.
7. Xolmatova S. Ekologik xavfsizlik asoslari. – Toshkent: Tafakkur, 2019.
8. To'xtasinov T. Tabiatni muhofaza qilishning zamonaviy mexanizmlari. – Namangan: NamDU, 2021.